

II. DÜNYA SAVAŞINDA TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ HEMŞİRELİK KURSLARI

Gülhan SEYHUN*

Altınbaş University, İstanbul, Turkey* Email: gulhan.seyhun@altinbas.edu.tr*

Copyright © 2018 Gülhan Seyhun. This is an open access article distributed under the Istanbul University Journal of Women's Studies, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ÖZET

Bu araştırmada, İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye'de açılan gönüllü hemşirelik kurslarının, hemşireliğin gelişimi açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak veri toplama tekniği kullanılarak birincil ve ikincil kaynaklar, dönemin resmi belgeleri, arşivleri ve politikaları taranmıştır. Bu verilerin değerlendirilmesinde ilişkisel tarama modeli benimsenerek nitel araştırma yönteminde kullanılan niçin ve nasıl sorularına cevap aranmıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na fiili olarak girmemiştir, ancak seferberlik ilan edilmese de, savaşa girilecekmiş gibi orduyu hazırlamıştır. İkinci Dünya Savaşı topyekûn bir savaş olduğundan hazırlıklar da topyekûn olmuştur. Buna yönelik olarak ordunun asker sayısı artırılmıştır. Savaş durumunda ordunun hemşire ihtiyacı da başta Kızılay ve askeri hastaneler tarafından açılan ve sonradan Yardımsevenler Cemiyeti tarafından desteklenen gönüllü hemşirelik kursları ile yetiştirilmiştir. Başta Ankara ve İstanbul olmak üzere, başka şehirler de açılan bu kurslarda, yüzlerce gönüllü hemşire yetişmiştir. 1939'da başlayan kurslar 1944'te son bulmuştur. Yardımsevenler Cemiyeti'nde aktif olarak görev alan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü de gönüllü hemşire diploması almıştır. Sonuç olarak savaşa hazırlık için eğitilen gönüllü hemşireler Türkiye'de hemşirelik hizmetinin bir dönem ihtiyacını karşılamış ve toplumda hemşireliğe değer verilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Diğer yandan Yardımsevenler Cemiyetinin bu alandaki faaliyetleri toplumda hemşirelik mesleğine karşı farkındalığı arttırmış ve hemşirelikte eğitime katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Hemşirelik Eğitimi, Kızılay, Kadın, Hemşirelik Tarihi, Hemşirelik Mevzuatı

VOLUNTEER NURSING COURSES IN THE SECOND WORLD WAR IN TURKEY

ABSTRACT

The aim of this study to analyze the volunteer nursing courses of the Second World War period opened in Turkey, in terms of the development of nursing. Primary and secondary sources, official documents, archives and policies of the period were screened using data collection technique as a research method. The relational screening model was adopted in the evaluation of this data. The answers to the questions of why and how used in the qualitative research method were sought. Turkey was not actively involved in the Second World War, but, even though mobilization was not declared, there were preparations as if the army entered the war. As the Second World War was a total war, the preparations were also total. For this purpose, the number of soldiers in the army was increased. In the event of war, the nursing needs of the army were also met with voluntary nursing courses opened by the Red Crescent and military hospitals and later supported by the Charity Society. Hundreds of volunteer nurses were trained in these courses, which were opened in other cities, especially in Ankara and İstanbul. The courses that started in 1939 ended in 1944. The President İsmet İnönü's Wife Mevhibe İnönü, who actively participated in the Charity Society, also received a volunteer nurse diploma. As a result, volunteer nurses trained for war preparation met the needs for some time nursing services in Turkey and played an

important role in valuing nursing in society. On the other hand, the Activities of the Charity Society increased awareness of the nursing profession in society and contributed to education in nursing.

Keywords: World War II, Education of Nursing, The Red Crescent, Woman, History of Nursing, Nursing Legislation

GİRİŞ

Hasta ve yaralı bakım hizmetlerine yönelik olarak, kadınların şefkat hisleriyle başladığı kabul edilen hemşirelik, bilinçli, planlı ve bilimsel bir eğitime dayandırılarak modern hemşireliğe dönüşmüştür. Tarihi gerçekler, savaşlarda açlık, sefalet, salgın hastalıklar yüzünden yaşanan insan kayıplarının, savaşa bağlı yaralanma sonucunda oluşan insan kayıplarından çok daha fazla olduğunu göstermiştir. Bu noktada dikkat çekilecek konu, salgın hastalıkların; hijyen kurallarına riayet edilmesi, aşılama, iyi bir sevk ve karantina planı, uygun tedavi ve hasta bakımı, yeterli beslenme, barınma, giyim gibi önlemler alınarak en az zayıyla önlenebilir özellikte olmasıdır. Geleneksel rolü bakım, beslenme, temizliği, konforu sağlama ve yardım etmeyi içeren hemşirelik hizmeti (Turan, Öztürk, Kaya ve Atabek, 2011) savaş şartlarında hastalıkların önlenmesinde, yaralı ve hastaların bakım ve tedavisinde, maddi ve manevi anlamda her yönüyle aranılan bir hizmet olmuştur.

Türkiye’de hemşirelik eğitim süreçlerinin tarihlendirilmesinde farklılıklar gözlenmiştir. İlk olarak bir memleketin ilerlemesinin kadının eğitimi ile gerçekleşeceğine inanan Besim Ömer Paşa, 1889’da ebelere bir sene hastabakıcılık derslerini ilave etmiştir.(Sarı ve Özeydin, 1992). Diğer yandan M. Filiz Ulusoy, Türkiye’de hemşirelik eğitiminin kronolojik dönemlerini, Hazırlık (1845-1911), Başlangıç (1911-1961), Yaygınlaşma (1961-1982) ve Yüksekokullar (1982-...) dönemi olarak sıralamıştır.(Ulusoy, 1998). Askeri sağlık hizmetlerinde hemşirelik eğitimi ise, 1898’de Gülhane’nin kuruluşuyla sıhhiye askerlerine hastabakıcılık derslerinin verilmesi ile başlamış, bunun için Almanya’dan hemşireler getirilmiştir. (Ataç, 1996). Yine Gülhane Hastanesinde Doktor Asaf Derviş Bey, hanımların isteği üzerine Mart 1910’da hastabakıcılık dersleri vermiştir. (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2002). Diğer hemşirelik eğitimleri yine Besim Ömer Paşa tarafından 1912’de Kızılay bünyesinde açılan Kadırga’daki 6 aylık hastabakıcılık kursları olmuştur. (Metintaş, Önder ve Elçioğlu, 2013).

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/1: 7-30

Besim Ömer Paşa'nın girişimleri ile İstanbul'da devlet adamlarının, komutan eşleri ve kızlarının üyesi olduğu "Hanımlar Merkezi" "Gönüllü Hemşire Yardımcıları Kursu" açılmış burada yetişen hanımlar Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de harp hastanelerinde çalışmışlardır. (Başer, 1996). Gerek Balkan Savaşı'nda gerekse Birinci Dünya Savaşı'nda Tıp Fakültesi ve Gülhane Hastanesi'nde açılan pratik kurslarda yetişen Türk kızları askeri hastanelerde hasta bakmaya başlamışlardır. (Demirhan, 1982).

Türkiye'de Besim Ömer Paşa gibi hemşirelik eğitimine değer verenler olduğu kadar kadını sağlık hizmetlerinde görmek istemeyenler de az değildir. Yetki sahibi olup bu düşünceye sahip olanlar ise hemşireliğin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı yıllarında, hasta ve yaralıların bakımında çalışan kadınlardan gönüllü hastabakıcılık kurslarında eğitim alanların daha faydalı oldukları görüldüğünden, 1915 yılında Kızılay Hanımlar Merkezi, bu kursları teşvik etmek ve yaymak amacıyla beyanname yayınlamak istemiş ancak Kızılay Merkez Heyeti bu isteği geri çevirmiştir. Bu heyet içinde yer alıp yetki sahibi olan Akil Muhtar Özden, doktor olan eşini çalıştırmamış ve Tıp Fakültesi dekanlığı sırasında "dekan olduğum sürece kızlar buraya giremez" sözünü sarf ederek kadının sağlık alanında çalışmasını şiddetle engellemiştir. (Başaoğlu, 2008).

Türkiye'de örgün hemşirelik eğitimi, 1920'de Amerikan Hemşirelik Okulu ve 1925'te de Kızılay Hemşirelik Okulu ile başlamış, ancak başka okulların açılma süreci uzun yıllar almıştır. Çünkü sağlık hizmet personeli olarak hekim ve sağlık memuru yetiştirilmesine önem ve öncelik verilmiş, hemşire ihtiyacı hissedilmemiş veya hemşireliğin değeri yeterince anlaşılamamıştır. 1925 yılında sağlık personeli eksikliğine yönelik olarak belirlenen politika ve ilkeler içinde hekim, sağlık memuru ve ebe yetiştirilmesi planlanırken hemşire yetiştirilmesi planlanmamıştır.(Ağırbaş, 2011). Öte yandan hastanelerde çalışan eğitimsiz hastabakıcıların yeterince fayda sağlamadıkları düşüncesi de hemşireye olan ihtiyacı hissettirmemiştir. Diğer bir etken de savaş dönemlerinde asker hasta ve yaralılara kadınların yardımlarının reddedilmesi imkansız iken cinsiyet farkı gözetmeksizin yapılması gereken hemşirelik, barış dönemlerinde hiç de hoş görülmeleyen bir iş olarak algılanmıştır. Kızılay Hastabakıcılık (Hemşirelik) Okulu açıldığında bile öğrenci bulmakta güçlük çekilmiş, sonunda Darüleytam'dan yetim kızlar öğrenci olarak alınmıştır. (Akandere, 2002). İkinci Dünya Savaşı döneminde hemşireliğe duyulan ihtiyacın artması ve savaş tehdidi nedeniyle

1939'da Ordu Hastabakıcı Hemşirelik Okulu, veremle savaş için de 1943'te Verem Savaş Cemiyeti Hemşirelik Okulu açılmıştır. Öğrenci bulma konusundaki aynı sıkıntı bu okullarda da yaşanmıştır.

İkinci Dünya Savaşının başlangıcı olan, Almanya'nın Polonya'ya saldırdığı 1 Eylül 1939'da, Türkiye henüz savaştan çıkalı 15-16 yıl olmuş, yetim çocukların bir kısmı belki büyümemiş, şehit analarının acısı dinmemiş, gazilerin bir kısmının yaraları belki sarılamamıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, devlet yetkilileri, askerler ve doktorlar savaşın acılarını yıllarca tecrübe etmiş kişilerdir. Kim bilir kaç canın yitip gittiğine tanık, geride kalanlarının acısına ortak olmuşlardır. Amaç bu ülkeye bir daha savaş yüzü göstermemektedir. Ancak Almanya'nın saldırı tehlikesine paralel İngiltere'nin Türkiye'yi kendi saflarında savaşa sürükleme baskı ve tehdidine karşı temkinli bir dış politika savaşı verilmiş, aynı zamanda gerçek bir savaşa girilecekmiş gibi hazırlık yapılmıştır. Seferberlik ilan edilmeden, sıkıyönetim uygulanmış, ordu sefer kadrosuna yükseltilmiş, asker sayısı bir milyonun üzerine çıkartılmış, ordu sağlık hizmetleri de buna göre topyekun hazırlanmış, ordunun sağlığını koruyup desteklenmek için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Olası savaş durumunda ihtiyaç duyulan hemşireler de gönüllü hastabakıcılık kurslarıyla yetiştirilmiştir.

Bu bilgiler ışığında İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye'de gerçekleşen "Gönüllü Hastabakıcılık veya Yardımcı Hemşirelik Kursları" Türkiye'de hemşirelik eğitim sürecinde bir basamak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada amaç, Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı döneminde yapılan gönüllü hemşirelik kurslarının, hemşireliğin gelişimindeki yeri ve önemini ortaya koymaktır. Bu çalışmanın Türkiye'de hemşireliğin gelişiminde bilinmeyen süreçlere ışık tutacağı ve hemşirelik tarihi için bir kaynak oluşturacağı öngörülmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada öncelikle veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda birincil kaynak olarak TBMM Tutanakları, mevzuat ve dönemin *Cumhuriyet*, *Ulus*, *Vatan* ve *Akşam* gazeteleri ile ikincil kaynak olarak kitap ve makaleler incelenmiştir. Araştırmada toplanan veriler birbirleriyle ilişkilendirilerek ilişkiyel tarama yöntemi benimsenmiş, nitel araştırma yönteminde kullanılan; niçin, nasıl ve ne şekilde sorularına yanıt aranmış, nihayetinde tez içerisinde değerlendirilerek yorumlanmıştır.

BULGULAR

Savaşta Gönüllü Hastabakıcı Mevzuatı

Bu dönemde hemşireliğin, hemşire, hastabakıcı-hemşire, hastabakıcı olarak ifade edildiği görülmüştür. 3017 sayılı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanunu'nda, 1942 tarihli Hastaneler Talimatnamesi'nde ve çeşitli mevzuatta hastabakıcı-hemşire olarak adlandırılmıştır.(1219 sayılı Tababet ve Şuabatı... 1928). Örneğin askeri hemşire okulunun adı Askeri Hastabakıcı Hemşireler Okulu olmasına rağmen 1938 tarihli Asker Hastaneleri İdare Talimatı'nda sadece hemşire olarak belirtilmiş, hastabakıcı ile görevleri ayrıştırılmıştır.(Askeri Hastane... 1938). Dolayısıyla bu çalışmada bu terimler hemşire olarak anlaşılmalıdır.

Savaş döneminde yürürlükte olan “*Teşkilat-ı Sıhhiye-i Askeriye Nizamnamesi*”ne göre hasta bakım hizmetleri, askeri sağlık hizmetleri içinde yer alan askeri hastabakıcı ve sivil hastabakıcı dışında, gönüllü hastabakıcı cemiyetlerinin ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin hastabakıcılarından temin edileceği belirtilmiştir. (Teşkilatı Sıhhiye-i Askeriye... 1936). Bu hastabakıcı sayıları kolordu komutanlıklarınca belirlenecek, hastalara bakmak ve hastaların yanında hizmet etmek için istihdam edilecektir. Yine 22 Mart 1940'da kabul edilen “Her Sınıfa (kuvvet) Mahsus Sıhhiye Hizmeti Talimnamesi” ile Kızılay'ın seferde ordu ile nasıl entegre olacağı açıklanmış, (Her Sınıfa Mahsus... 1948). seferde sıhhiye hizmetlerinin kuruluş ve çalışmasında sivil desteği ve işbirliğinin önemli olduğu, ordunun tedavi ve profilaksi işlerinde sivil sağlık hizmetlerinin desteğine ihtiyaç duyduğu bildirilmiştir. (Her Sınıfa Mahsus... 1948).

Bu mevzuatın yanında 7 Haziran 1939'da kabul edilen 3634 sayılı *Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu*' ile herkesin genel veya kısmi seferberlik halinde ve olağanüstü hallerde yapılacak seferberlik hazırlıkları ile ilgili sorumlulukları belirlenmiştir. Milli Müdafaa Mükellefiyeti, oluşturulacak olan “*Milli Müdafaa Mükellefiyeti Komisyonları*” aracılığı ile uygulamaya konulacaktır. Bu kanuna göre 15 yaşından küçüklerle 65 yaşından büyükler, gazi ve sağlık durumu uygun olmayanlarla bakıma muhtaç çocuğu olan ve gebe olan kadınlar hariç, kişilerin kabiliyetine ve elindeki imkanlara göre mükellefiyet uygulanmıştır. Mükellefiyetlerin uygulanmasının sadece askeri yetkililer tarafından istenmesi ve uygulama şekli hazırlanan nizamname ile belirlenmiştir. Zorunlu hallerde Milli Müdafaa

Vekilinin veya bir yerin müdafaasından sorumlu olan kıtaların en büyük komutanının emriyle harp bölgesinde bulunan ahalinin iâşe ihtiyaçları dahi Milli Müdafaâ Mükellefiyeti yolu ile tedarik olunabilecektir.

Askerin barınması, beslenmesi ve hastalık durumlarında bakım ve tedavileri ile ilgili askeri sağlık hizmetleriyle ilgili bu yükümlülüklerin halk tarafından desteklenip yürütülmesi, yasal bir zorunluluk olmuştur. (3634 sayılı Milli Müdafaâ Mükellefiyeti Kanunu, 1939). Bu kanuna dayanarak Milli Müdafaâ Vekilliğince 22 Haziran 1940'da "Milli Müdafaâ Mükellefiyeti Nizamnamesi" hazırlanmıştır. Bu nizamnameye göre şahsi mükellefiyetler incelendiğinde; askeri sağlık hizmetleriyle ilgili olarak kadınların yaşlarına göre, dikim ve terzilik, ütücülük, aşçılık hizmetleri, levazım ve harp sanayi işleri, sağlık ve sosyal yardım kurumları, yardımcı hemşirelik, hastabakıcılık, sıhhiyeye ait depo, fabrika ve laboratuvar hizmetlerinden, erkeklerin de sağlık ve sosyal yardım kurumları Kızılay ve benzerleri hayır cemiyetleri hizmetlerinden yükümlü olduğu görülmüştür. Şahsi mükelleflere verilecek işler arasında yer alan hastabakıcılık işine verileceklerin zeki, dikkatli, şefkatli, kabiliyetli, beş duyusu yerinde, okuryazar, temizliği sever, soğukkanlı, engelsiz ve sağlam olmasına dikkat edilecek, salgın halinde trahomlular buldukları köy ve kasabanın sınırları dâhilinde nezaret ve tedavi altında görebilecekleri işlerde kullanılabilir. Bu hizmetlere tayin edilecek kişiler, barış zamanında Milli Müdafaâ Komisyonunca belirlenerek tasnif edilecektir. (Milli Müdafaâ Mükellefiyeti Nizamnamesi, 1940).

İkinci Dünya Savaşı Döneminde Gönüllü Hastabakıcı İhtiyacının Karşlanması

Savaşa hazırlanan ordunun hemşire ihtiyacı Ordu Hastabakıcı Hemşire Okulu mezunlarından karşılanmaya çalışılmış, ancak ilk mezunlarını verdiği 1942'den itibaren sırasıyla mezun sayısı yıllık 32, 33, 35 ve 1945'de de 19 hemşire olan (Özbay, C. II, 1976) bu okul yeterli olamamıştır. Çünkü bu okuldaki mezun olanlar belli hastanelere gönderilmiş, barış şartlarında bile yetersiz kalmıştır. Hemşire ihtiyacını karşılamak için başta Kızılay ve askeri hastaneler tarafından Ankara, İstanbul ve çeşitli illerde "Gönüllü Hastabakıcı Hemşirelik" kursları açılmıştır.

Kızılay, gönüllü hastabakıcılık kursunu dört ayrı devrede açmıştır. Kızılay hemşirelerinden Fatma Eneren Bengisu, 1937'de Londra'da gerçekleştirilen Uluslararası Hemşirelik Konseyi'ne katıldıktan sonra 1939'da Kızılay Gönüllü Hastabakıcı Teşkilatında

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/1: 7-30

görev almıştır. Bu yıllarda hastabakıcılık teşkilatına sosyo-ekonomik seviyesi yüksek kadınlar müracaat etmiştir. (Özcan ve Ülker, 2014). Kızılay hem Numune Hastanesi'nde hem de Kızılay Hemşirelik Okulunda kurs açmıştır. Numune Hastanesi'nde başlayıp 5 Şubat 1940'da sona eren kursa yabancı kadınlar da katılmış ve kurstan önce ayrıca dil kursu görmüşler, kurs bitirme sınavları da bir hafta sonra yapılmıştır. (Ulus, 1940, 6 Şubat). Kızılay'ın Hastabakıcı Hemşireler Mektebi'nde 1 Temmuz 1940'ta açmış olduğu dördüncü devre kursa 20-45 yaş arası kadınlar davet edilmiştir. (Akşam, 1940, 16 Haziran).

Diğer yandan askeri hastanelerde açılan gönüllü hemşirelik kursları, askerlik şubeleri vasıtasıyla halka duyurulmuştur. Ankara Cebeci Askeri Hastanesi'nde açılacak olan kurs, Ankara Askerlik Şubesi'nce Ulus Gazetesi'nden ilan edilmiştir. Bu ilanda, bir seferberlik anında Milli Müdafaa Mükellefiyeti kanununa göre, kadınların yardımcı hemşire olarak istihdam edileceği, bu yüzden 1 Haziran 1940'da başlamak üzere Cebeci Askeri Hastanesinde hasta bakıcı kursları açılacağı, kursların günde iki saat olmak üzere iki buçuk ay devam edeceği ve bu kursa katılacakların tahsili yüksek olanların tercih edileceği ve en az okuryazar olmaları istenmiştir. Her kurs döneminde 50 kursiyer kabul edileceği, fazla müracaat sayısı olursa birinci grup kursun bitiminden sonra bir ay ara ile ikinci kursa katılabilecekleri bildirilmiş, kayıt olmak ve bilgi almak isteyenlerin her gün Ankara yerli askerlik şubesine müracaat etmeleri bildirilmiştir. (Ulus, 1940, 12 Mayıs)

İstanbul'da ise Gülhane'de 3 Haziran 1940'ta "Gönüllü Hastabakıcı Hemşirelik" kursu başlamıştır. (Akşam, 1940, 4 Haziran) Yine 15 Eylül 1940'ta Gümüşsuyu ve Gülhane Hastanesi'nde açılacak olan Hastabakıcılık ve Hemşire kursu, Bakırköy Askerlik Şubesi'nden, Akşam Gazetesiyle duyurulmuş, gönüllü olarak katılmak isteyen 30-40 yaşları arasında tahsil görmüş kadınların kayıtlarına başlandığı ve isteklilerin nüfus cüzdanlarıyla şubeye müracaat etmeleri istenmiştir. (Tasvir-i Efkar, 1940, 6 Eylül)

Gümüşsuyu Asker Hastanesi'nde 1940 yılında ordu komutanlığının görüşü ile açılan kurslarda, üçer aylık süre ile 50'şer kişilik gruplar halinde eğitim gören kadınlara, kurs sonunda yapılan sınav sonucu diplomaları verilmiştir. Kurs için dahiliye uzmanı Adil Taşbaş, Operatör Binbaşı Kemal Özbay, Bakteriyolog Halit Ziya Atasagun görevlendirilmiştir. Bu arada hastane kadrosunda bulunanlara da bu kursa katılıp diploma alma hakkı tanınmış, bir ve ikinci sınıf hastabakıcı hemşirelik derecesi almışlardır. (Özbay, C.III-1. Kitap, 1981) Üsküdar

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/1: 7-30

Askerlik Şubesi tarafından, askeri hastanelerde 15 Eylül 1940'ta ikinci defa açılacak olan hastabakıcı hemşirelik kursu için ilan verilmiştir. Bu ilanda 20-40 yaşları arasında okuryazarlığa ait diploması bulunanlarla, lise, orta ve ilkokul mezunlarından İslam ve gayri-İslam kadınlardan kayıt yaptırmak isteyenlerin, 13 Eylül 1940'a kadar acele askerlik şubesine müracaat etmeleri istenmiştir. (Vatan, 1940, 10 Eylül) Fatih Askerlik Şubesi'nin verdiği ilanda, üçüncü devre hastabakıcı hemşirelik kurs kayıtlarının başladığı, müracaatların her gün 14.00-16.00 arası askerlik şubesine yapılacağı, iki fotoğraf, nüfus tezkeresi ve tahsil durum belgesiyle 20 Aralık 1940'a kadar müracaat etmeleri, yoksa Nisan 1941'e kalacakları bildirilmiştir. (Vatan, 1940, 25 Kasım) Yine Beşiktaş Askerlik Şubesi'nden üçüncü kez açılacak olan Yardımcı ve Hastabakıcı Hemşirelik kurslarına kayıt için ilan verilmiştir. Aynı şekilde Fatih Askerlik Şubesi'nin verdiği ilanla, 15 Ocak 1941'da başlayacak olan üçüncü hastabakıcılık kurslarının kayıt işlerinin 1940 yılsonuna kadar uzatıldığı, kayıt yaptırmak isteyen 20-40 yaş arası kadınların, iki fotoğraf, tahsil belgeleri ve nüfus cüzdanlarıyla her gün öğleden sonra şubeye müracaat etmeleri duyurulmuştur.(Vatan, 1940, 12 Aralık) Askeri hastanelerin açmış olduğu bu kursların sonunda 27 Nisan 1941'de saat 15.00'da Beyoğlu Halkevi'nde, devlet erkanının katılımıyla yapılan törenlerle Gümüşsuyu Asker Hastanesi'nde gönüllü hastabakıcılık kursunu bitiren 97(Vatan, 1941, 8 Nisan) Gülhane Haydarpaşa dâhil 120 (Cumhuriyet, 1941, 28 Nisan) kadına diplomaları verilmiştir.

İstanbul ve Ankara dışında, Samsun, Bursa, Isparta Askeri hastanelerinde de hastabakıcılık kursları verilerek, olası savaş durumunda hizmet verecek hastabakıcı yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bursa'da da Mayıs 1940'ta hastabakıcılık kursu açılmış ve Bursa'nın kadınları, valinin başkanlığında halkevinde toplantı yaparak bu kursa kayıt olmuşlar ve aralarından seçtikleri heyetlerle evleri dolaşarak kadınları milli vazifeye davet etmişlerdir. (Ulus, 1940, 12 Mayıs) Samsun Askeri Hastanesi'nde üç devre kurs açılmış ve üçüncü kurs, 23 Mart 1941'de sona ermiş ve 62 kadına vali, tümen komutanı, parti müfettişi, resmi kurum müdürleri ve seçkin davetliler huzurunda törenle diplomaları verilmiştir. (Vatan, 1941, 24 Mart)

Kırklareli'nde görev yapan Dr. Mehmet Derviş Kuntman, kolordunun Çatalca'ya çekildiği günlerden önce, Milli Müdafaa Vekaletince (MMV) yardımcı hastabakıcı kursunun açılmasının emredildiğini ve halkevinde de açıldığını aktarmıştır. (Kuntman, 2009)

Yardım Sevenler Cemiyeti'nin gönüllü hastabakıcılık faaliyetleri

Ordunun sağlık hizmetlerinin desteklenmesinde önemli bir rolü olan Yardımsevenler Cemiyeti, İkinci Dünya Savaşı döneminde, Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu ile Türk kadınına verilen sorumlulukların yerine getirilmesinde yol gösterici ve uygulayıcı olmuştur. Cemiyet, ordu için sıhhi malzeme, askere kışlık elbise, hastabakıcı ihtiyacının karşılanmasında sivil toplum örgütü olarak hizmet vermiştir.

Mayıs 1941'de cemiyetin kurucularından ve cumhurbaşkanının eşi Mevhibe İnönü, aşağıda verilen beyanname ile Türk kadınına ordu sağlık hizmetlerine destek olmak için göreve çağırılmıştır:

“Türk Kadını: Türk vatanının, her Türk ferdinden gündelik işleri dışında, büyük hizmetler beklediği günlerdeyiz. Böyle günler kadın erkek, bütün Türk milletine şuur ve hamle veren günlerdir. Türk kadını her büyük günde, erkeğinin yanındadır ve erkeğine eştir. Bu ezeli hasleti yeniden meydana koymak fırsatı gelip çatmıştır. Yardımsevenler Cemiyeti sizlere Milli Müdafaa hizmetlerinde gönüllü hastabakıcı olmak, asker hastanelerin muhtelif servislerinde vazife almak, Ordunun ihtiyaçları olan malzemeyi hazırlamak ve dikmek için Ankara'daki ilk tecrübeleri ile muvaffakiyetli imkânlar hazırlamış ve rehber olmuş bulunmaktadır. Her şehirde buna benzer imkânlar vardır. Bütün Türk kadınlarını, cemiyet hayatına yararlı, milli müdafaa hizmetlerine hazır olmağa davet ediyorum. (Ulus, 1941, 4 Mayıs)”

Bu beyanname ile Türk kadını, harp paketi ve ilaç hazırlama servislerinde çalışmaya, hasta yatak takımları ve çamaşırları dikmek üzere dikiş atölyelerinde hizmete ve gönüllü hastabakıcı olmak üzere bu kurslara yazılmaya çağırılmıştır.

Ankara Yardım Sevenler Cemiyetinin Gönüllü Hastabakıcılık Faaliyetleri

Ankara'da orduda görev alacak hastabakıcı ihtiyacının karşılanması için öncelikle askeri hastanelerde gönüllü hastabakıcılık kursları açılmış, daha sonra Yardım Sevenler Cemiyeti bu faaliyetin içinde yer almıştır. Ankara Cebeci Askeri Hastanesi'nde gönüllü hastabakıcılık kursu, 1 Haziran 1940'da başlamış, daha sonra Yardımsevenler Cemiyeti ve MMV işbirliğiyle devam etmiştir. 2 Mayıs 1941'de başlayan bu kurs, cemiyetin koruyucu başkanı Bayan İnönü, başkan Nevber Sevüktekin, genel sekreter Mebrure Aksoley, Milli Müdafaa Sıhhat Dairesi Reisi General Mazlum Boysan, Genelkurmay Sıhhat Müfettişi General Raif, Cebeci Askeri Hastanesi mütehassısları, cemiyet genel müfettişi ve öğrencilerin

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/1: 7-30

de olduğu bir törenle açılmıştır. (Cumhuriyet, 1941, 3 Mayıs) Cebeci Askeri Hastanesi'nde açılan gönüllü hastabakıcı kursuna yönelik olarak servis planlanmış, çalışma saatleri Ulus gazetesinden halka duyurulmuştur. (Ulus, 1941, 4 Mayıs)

Yardım Sevenler Cemiyetinin koordine etmiş olduğu gönüllü hastabakıcı kursuna Mayıs 1941 tarihine kadar 600 kadın yazılmış, 8 Haziran 1941'de üniversiteli kızlar için gönüllü hastabakıcı kursları açılmıştır. (Ulus, 1941, 31 Mayıs) Cemiyet, Etlik Sıhhiye Deposu'nda harp paketi ve sargı bezi hazırlayıp, ilaç ampulleri doldurma işini yürütmüş, Haziran 1941'de sıcak günler geçinceye kadar çalışma süresini haftada iki güne (pazartesi ve perşembe) indirmiştir. (Ulus, 1941, 17 Haziran)

Yardımssevenler Cemiyeti, önceleri askeri hastanelerin açmış olduğu gönüllü hastabakıcılık kursuna katılım konusunda kadınlara öncülük ederken, ilerleyen dönemlerde ise bu kursların açılmasını koordine etmiştir. Bu kapsamda Şubat 1944'te, Ankara Numune Hastanesi'nde gönüllü hastabakıcılık kursu açmak için, cemiyetten bir heyet, Gülhane Hastanesi'ndeki (önceki adı Cebeci Asker Hastanesi) Ordu Hastabakıcı Hemşire Okulu'nu ziyaret ederek önceden burada verilen gönüllü hastabakıcı kursunun çalışma şekli hakkında incelemelerde bulunmuştur. Ardından 1 Mart 1944'de Mevhibe İnönü'nün himayelerinde kurs başlamıştır. (Ulus, 1944, 27 Şubat) Dersler çarşamba, cuma ve pazartesi günleri verilmiş ve teorik kısmı 3 Nisan 1944'e kadar devam etmiştir. (Ulus, 1944, 2 Mart) Belirtilen günlerde öğleden önce verilen bu kursa başta Mevhibe İnönü olmak üzere 30'u Yardımssevenler Cemiyeti üyesi toplam 150 kadın devam etmiştir.(Ulus, 1944, 18 Mart) Teorik derslerin bitiminde başlayan uygulamalı eğitimde doktor ve hemşirelerin nezaretinde hastaların pansumanları yapılmıştır. (Cumhuriyet, 1944, 20 Nisan) Mevhibe İnönü hastabakıcı gömleğini giyerek Amasya deprem felaketinde yaralanarak bir bacağını kaybeden Ayten öğretmenin bakımı ile bizzat ilgilenmiştir. (Ulus, 1944, 18 Mart) Yine bu uygulama eğitimlerinde mikroskopla incelemelerde bulunmuştur. (Cumhuriyet, 1944, 20 Nisan) Uygulamalı dersler hastane başhemşiresi Bayan Hayriye Toker tarafından verilmiş, hasta odası nasıl olmalıdır, odanın temizliği, hastanın yatağı, boş bir yatağın yapılması, içinde hasta olan yatağın yapılması, hastayı kımıldatmadan takımların değiştirilmesi ve hastanın bir yaktan diğer yatağa nakli pratik olarak gösterilmiştir. Uygulamalı dersler de teorik dersler gibi pazartesi, çarşamba, cuma günlerinde verilmiştir.(Ulus, 1944, 11 Nisan) Bu dersler, belli

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/I: 7-30

bir program dâhilinde 50 kişilik gruplarla dahiliye ve hariciye kliniklerinde yapılmış, önce bakteriyolog Dr. Ali Korur'un verdiği "mikropları tetkiki" dersini görmüşler sonra hariciye koğuşlarında "harp cerrahisi" derslerine ait çalışmalarla devam etmişlerdir. (Ulus, 1944, 19 Nisan) Kurs 12 Mayıs 1944'te 125 kişinin diploma töreni ile son bulmuştur. 1 Numaralı Diploma Bayan İnönü'ye verilmiş, cemiyet üyelerinden Bayan Müjgan Agal, yaptığı konuşmada, Mehmetçiğin yarasını sarmanın vatan hizmeti olduğunu aşağıda verilen satırlarda ifade etmiştir: (Ulus, 1944, 12 Mayıs)

"Tarih boyunca eşsiz vasıflarla, kendisini bütün dünyaya tanıtmış olan biz Türk analarının, bağrımıza bastığımız yavrumuza aşıladığımız ilk his yurt aşkı ve yurt hizmetidir. İçimizde yanan bu duygu, sınırda vatani bekleyen Mehmetçik, felakete uğrıyan yurttaş için çarpıyor. Mehmetçiğimizin gönüllü hastabakıcısı olmak, depremden yaralanan yurttaşın yarasını sarmak bize mukaddes bir yurt hizmeti görmüş olmak gibi gönül hazlerinin en büyüğünü verir..."

İstanbul Yardım Sevenler Cemiyetinin Faaliyetleri

28 Nisan 1941'de Bayan İnönü'nün Türk kadını memleket müdafaasında vazifeye davet eden beyannamesi üzerine Yardımsevenler Cemiyetinin İstanbul şubesi teşkil edilmiştir. Başta İstiklal Savaşı'nda Türk kadınına cephede önderlik etmiş olan Halide Onbaşı, Prof. Halide Edip olmak üzere, Bayan Lütfiye Kırdar, Safiye Hüseyin, Hasene Ilgaz, Naile Tefik Sağlam, Süreyya Ağaoğlu, Nebahat Hamit, Doktor Semiramis, Meliha Avni, Bayan Mithat Nemli, Cemile Argun, İffet Halim, Şüküfe Nihal, Belkıs Sevengil, Doktor Pakize Nihat olmak üzere yüzlerce kadın parti merkezi toplantı salonunda toplanmış ve Parti İdare Heyeti Başkanı Reşat Mimaroğlu konuşma yaptıktan sonra cemiyete başkan, başkan yardımcısı ve kâtip seçimine geçilmiştir. Başkanlığa Bayan Kırdar, başkan yardımcılığına Hasene Ilgaz ve katipliğe Şaziye Sevengil seçilmiştir. Bayan Kırdar'ın konuşmasının ardından Hasene Ilgaz, Yardımsevenler Cemiyetinin nizamnamesini okumuş ve açılan bu şubenin hastabakıcılık kurslarını takviye, sargı hazırlamak, dikiş işleriyle meşgul olmak, neşriyat işleriyle meşgul olmak gibi işleri yapacağını bildirmiştir. General Tefik Sağlam bu işler için organize olunması gerektiğini söylemiştir. Merkez İdare Heyeti için Süreyya Ağaoğlu, Halide Edip'i aday göstermiş, kendisi vatan için gerekirse sokak süpürme işini bile yapabileceğini ancak, merkez idare heyetinin gece gündüz çalışması gerektiğini hâlbuki kendisinin yaşlandığını ve başka işleri de olduğunu belirtmiştir. Merkez İdare Heyeti, yedek üyeler, neşriyat kolu, sargı

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/I: 7-30

ve dikiş kolu, gönüllü hastabakıcılık kolu belirlenmiştir. Gönüllü hastabakıcılık koluna Nahit Tendar, Pakize Nihat, Safiye Hüseyin, Muhlis, Kerime ve Huriye Benice seçilmiştir. (Vatan, 1941, 30 Nisan)

Yardımsevenler Cemiyetinin İstanbul merkezinin kurulması münasebetiyle İffet Oruz “Türk Kadınının Milli Vazifesi” başlıklı bir yazıda Türk kadınının ordunun yanında olduğunu ifade etmiştir. Bunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Bu kış Ankara’da diğer Anadolu şehirlerinde ve İstanbul’da, bütün bir kadınlık; gönlü ile ve eli ile yün örmüştür, dikiş dikmiştir, çünkü Mehmetçik bu kış hududu beklemek için vazifelenmiş bulunuyordu. Bu yaz da Türk kadınlığı sargı hazırlamağa, hasta bakıcı olmağa savaşıyor. Çünkü tedbirli olmak cumhuriyet Türkiye’sinin üstün vazifelerinden biridir. (Savaş, 1941, 15 Haziran)

Mayıs 1941’de Yardımsevenler Cemiyeti nizamnamesinde bazı tadilatlar yapılmış ve kadınların cephe ve pasif korunma işlerinde çalışacağı kabul edilmiş, İnönü’nün beyannamesinin de çoğaltılarak köy ve kazalara dağıtılması kararlaştırılmıştır. (Vatan, 1941, 3 Mayıs) Nisan 1941’de İstanbul Basım Birliği matbuata mensup kadınlar toplantı yapmışlar ve yurt müdafaasına nasıl katkıda bulunacaklarını konuşmuşlar ve yeni bir teşekküle gerek olmadığı ve zaten var olan Yardımsevenler Cemiyetinde onlar için uygun görev almak istediklerini bildirme kararı almışlardır. (Vatan, 1941, 30 Nisan)

Ordunun hastabakıcı ihtiyacının karşılanması için İstanbul Yardımsevenler Cemiyeti İstanbul Kolordu Komutanlığı ile irtibata geçerek askeri hastanelerde ne kadar çamaşırıcı, hastabakıcı, sargı işlerinde ne kadar kadına ihtiyaç olduğunu tespit etme ve buna göre kadınlara vazife verme kararı almıştır. Bu maksatla; Gülhane, kolordu baştabipleri, Tıp Fakültesi dekanı, İstanbul Sıhhat ve Belediye Sıhhat müdürlerinin katılımıyla, 8 Mayıs 1941’de saat 09.30’da toplantı düzenlenmiştir. (Vatan, 1941, 7 Mayıs) Yardımsevenler Cemiyeti İstanbul Şubesi idare heyeti, Bayan Hayriye Kırdar, Gureba Hastanesi Başhekimi Ömer Lütfi, Gülhane Hastanesi Başhekimi General Süreyya Hidayet, Vilayet Sıhhat Müdürü Ali Rıza, Belediye Sıhhat Müdürü Osman Said, Kolordu Baştabibi Kazım ve Prof. Dr. General Tefvik Sağlam da bu toplantıya iştirak etmişlerdir. Bu toplantıda gönüllü hastabakıcılık kursunun kaç devrede bitirilebileceği, hastane, depo, mutfak, karantina ve dikiş servislerinde kaç hastabakıcıya, kaç kadın memura ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. İlk olarak İstanbul için 1700 hastabakıcıya ihtiyaç olduğu, gönüllü hemşire teşkilatına birinci devre kaç

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/1: 7-30

eleman verilebileceği tespit edilerek her hastanenin ihtiyaç sayısını merkeze bildirmesi, her mahallede en az üç kişi olacak şekilde hastabakıcı gönderilmesi için kaymakamlıklara yazılması, gönüllü hastabakıcı kurs programı için 9 Mayıs 1941'de toplantı yapılması kararlaştırılmıştır.(Cumhuriyet, 1941, 9 Mayıs; Vatan, 1941, 9 Mayıs)

Yardımsevenler İdare Heyeti, 9 Mayıs 1941 saat 09.30'da General Dr. Süreyya Hidayet, General Tevfik Sağlam, Safiye Hüseyin, Hastabakıcılık Mektebi Başhemşiresi Selma, Operatör Ali Rıza, Gureba Hastanesi Başhekimisi Dr. Ömer Lütfi Eti, Dr. Sait ve Esat'ın de katılımıyla tekrar toplantı yapmıştır. Toplantıda hastabakıcılık programı konuşulmuş, yeniden bir program hazırlanmış, mütehassis doktorlar tarafından bir kitap hazırlanıp bir ay içinde yayımlanması kararlaştırılmıştır. Bu kursların saat 08.00-11.00 arası teorik, 11.00-12.00 saat arası pratik dersler şeklinde olması planlanmıştır. Aynı gün saat 15.00'da Yardımsevenler neşriyat kolu da Halide Edip başkanlığında toplanmış ve onun başkanlığında faaliyetlerine devam etme kararı almıştır.(Vatan, 1941, 10 Mayıs)

Askeri hastanelerde 1940'da başlayan kurslar, Yardımsevenler Cemiyetinin destek vermesiyle devam etmiştir. Bunlardan Gümüşsuyu Hastanesi'nde açılacak dördüncü devre yardımcı hastabakıcılık kursu için bir davet hazırlanmıştır. 18-45 yaş arası ilk, orta, yüksek tahsil görmüş genç kızlar ve kadınların 17 Mayıs 1941 akşamına kadar en yakın halkevine 14.00-17.00 saatleri arasında müracaat etmesi, (Vatan, 1941, 11 Mayıs) kursun 12 Mayıs 1941'de açılacağı, kayıtlı olanların bu tarihte saat 14.00'da hazır olmaları istenmiştir. (Vatan, 1941, 11 Mayıs)

İstanbul Yardımsevenler Cemiyeti tarafından organize edilen bu kurslardan ilki (Gümüşsuyu Askeri Hastane Baştabipliği bünyesindeki dördüncü) 12 Mayıs 1941'de Gümüşsuyu Asker Hastanesi'nde başlamıştır. (Vatan, 1941, 13 Mayıs) 15 Mayıs 1941'de Yardımsevenler Cemiyetinde, Prof. Halide Edip'in başkanlığında "Türk Kadınlarının İctimai Vazifelerine Dair" konferanslar verilmesi kararlaştırılmıştır."(Vatan, 1941, 15 Mayıs) Kurs başladıktan sonra da gazetelerden bilgi verilmeye devam etmiştir. 16 Mayıs 1941'de kursların bütün hastanelerde Haziran başına kadar açılmış olacağı, Sıhhat Vekâletinin Kızılay'ın gönüllü hastabakıcılıkla ilgili talimatnameleri göndereceği, kurslarda önce harp yaralarının pansuman ve tedavisinin öğretiliceği, üyelerin köylere kadar gidip halkı bilgilendireceği ve halkevinin köycülük kollarının da yardımcı olacağı bildirilmiştir. (Vatan, 1941,16 Mayıs)

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/I: 7-30

Diğer yandan kadının savaşta yeriyile ilgili konferanslar verilerek bu konuda farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Halide Nusret Zorlutuna'nın 26 Mayıs 1941'de saat 17.00'da Şişli Halkevi'nde Yardımsevenler Cemiyeti İstanbul Şubesi adına "cephe gerisinde Türk kadını", başlıklı konferans vereceği ve herkesin davetli olduğu bildirilmiştir. (Vatan, 1941, 23 Mayıs) 27 Mayıs 1941'de Yardımsevenler Cemiyetinin öncülük ettiği gönüllü hemşirelik için müracaat eden genç kızların üç binden fazla olduğu bildirilmiştir. (Vatan, 1941, 27 Mayıs) İstanbul'un ihtiyacı olan 1700 gönüllü hastabakıcıya karşılık ilk partide 600 hastabakıcının kaydolduğu, sadece Kadıköy, Üsküdar ve Beyoğlu kazalarından 307 kadının müracaat ettiği, üniversite ve lise mezunlarına 4 hafta, orta tahsili olanlara 6 hafta kurs verileceği bildirilmiştir. (Vatan, 1941, 27 Mayıs)

Yardımsevenler Cemiyeti neşriyat kolu, Halide Edip'in katılımıyla 30 Mayıs'ta toplanmıştır. (Vatan, 1941, 31 Mayıs) Yardımsevenler Cemiyeti tarafından kadınlara seri konferanslar düzenleneceği, bu kapsamda da Halide Edip'in "Türk kadınlarına memleket müdafaasındaki vazifeleri" başlıklı bir konferans vereceği bildirilmiştir. (Vatan, 1941, 1 Haziran) 3 Haziran 1941'de, neşriyat kolu Taksim'de eski Güneş Kulübü'nde toplanarak gönüllü hastabakıcılıkla ilgili verilecek konferanslar hakkında kararlar almış, Halide Edip'in konferansının 5 Haziran 1941'de olacağı duyurulmuş ve kursa iştirak edecek kadınların 5 Haziran'da Eminönü Halkevi'nde saat 13.00-17.30 arasında toplanması istenmiştir. (Vatan, 1941, 4 Haziran)

Gönüllü hastabakıcılık kurslarına kayıt yaptıranlar, Eminönü Halkevi'nde toplanmışlar ve bu toplantıda kurs yerleri belirlenmiş, Eyüp'ten kaydedilen hanımların hastanelere gelip gitmesi için araç ayarlanacağı bildirilmiştir. (Vatan, 1941, 6 Haziran) Aynı gün Halide Edip saat 17.30'da toplanan kalabalık gruba yurda karşı vazife konulu konferansını vermiştir. (Vatan, 1941, 6 Haziran)

Hastabakıcılık kursları, resmi ve özel hastanelerde, 30'ar kişilik gruplarla ve azami 45 gün olarak planlanmış ve Haseki, Cerrahpaşa, Haydarpaşa Numune, Etfal Hastanesi, Haydarpaşa Askeri Hastanesi, Gülhane hastanelerinde 180 kişi kursa başlamıştır. (Vatan, 1941, 10 Haziran) Kadınlar ikametgahlarına göre hastanelere dağıtılmış, daha sonra Kartal ve Pendik'ten gelen kadınlar için Haydarpaşa Asker Hastanesi'nde 25 kişilik yeni bir kurs açılmış, Kasımpaşa Deniz Hastanesi'nde de açılacağı bildirilmiştir. (Vatan, 1941, 18 Haziran)

17 Mayıs 1941'de Tıp Fakültesi'nin kız öğrencilerinin gönüllü hastabakıcılık kurslarında hocalık yapacakları bildirilmiş, (Vatan, 1941, 17 Mayıs) bu öğrencilere Haseki Hastanesi'nde kurs vermeye başlamış, bu kurslardan ikincisi 30 Mayıs 1941'de açılmıştır. (Vatan, 1941, 30 Mayıs)

Daha sonra İstanbul'da Kasım 1944'te, Yardımsevenler Cemiyetinin gönüllü hastabakıcılık faaliyetleriyle ilgili olarak açılan kursa 13 kişinin katıldığı ve diplomalarının, Bayan Hayriye Kırdar başkanlığında ve misafir olarak Türkiye'de bulunan İran Kadınları Partisi delegelerinden Tahran Üniversitesi Profesörü Bayan Dr. Fatma Seyyah ile Tahran Kız Lisesi Müdürü Bayan Hacer Tarbit'in de bulunduğu törenle verildiği görülmüştür. (Cumhuriyet, 1944, 16 Kasım)

Ankara ve İstanbul dışında diğer şubeler de aynı amaçla çalışmışlardır. 1941'den itibaren İzmir Yardımsevenler Cemiyeti tarafından ve İzmir Musevi cemaatinin kadınlarının da katılımıyla gönüllü hastabakıcılık kursları açılmış, harp sargı paketleri hazırlamak için çeşitli teşkilatlar oluşturulmuştur. (Şen, 1998) Haziran 1941'de Bursa Yardımsevenler Cemiyeti valinin eşi Makbule Koraltan başkanlığında açılmış ve çalışmalarına başlamıştır. (Ulus, 1941, 2 Haziran)

Yardımsevenler Cemiyeti tarafından açılan hastabakıcı kurslarında yetki ve ihtisas sahibi doktorlar hiçbir menfaat karşılığı olmaksızın ders vermişlerdir. Ankara'da bu kursta görev alan hekimler, ders notlarını yazmışlar, bu notlar Yardımsevenler Cemiyeti tarafından 2500 sayı üzerinden bastırılmış ve ilgili yerlere dağıtılmıştır. (Korkut, 1945) Yardımsevenler Cemiyeti tarafından yayımlanmış ders kitapları ve ders içerikleri Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Gönüllü Hastabakıcılık Ders Kaynakları

S. Nu.	Yazar Adı	Kitap Adı	Yayın Yeri	Tarih	Sayfa
1	Ali Korur	Zehirli Gazlar ve İlk Yardımlar	Ankara	1945	57
2	Kamile Akgün	Anatomi	Ankara	1945	67
3	Haldun Tekiner	Çocuk Bakım Bilgisi (2. bs.)	Ankara	1944	64
4	Ali Korur	Bakteriyoloji	Ankara	1945	72

5	İhsan Aksan	Salgın Hastalıklar ve Korunma Tedbirleri	Ankara	1945	73
---	-------------	--	--------	------	----

Tablo 2. Gönüllü Hastabakıcılık Ders Kitaplarının İçerikleri

Çocuk Bakım Bilgisi Normal Çocuğun Evsafi Bebek Hıfz-ı Sıhhasının Başlıca Esasları, Bebek Ölümleri ve Sebepleri, Çocuğun Günlük Bakımı, Çocuğun Beslenmesi Vitaminler, Kemik hastalığı, Erken doğan, Bibliyografya	Anatomi Hücre, Nesiçler (Dokular), İskelet, Adaleler, Sinir Cihazı, Deveran Cihazı (Dolaşım Sistemi), Hazım Cihazları, Teneffüs Cihazı, Beş Duyu Organları, Cilt ve Ehemmiyeti
Bakteriyoloji Mikrobun Tanımı, Mikropların Vücuda Giriş Yolları, Hastalık Yapan Mikroplar, Mikrobun Bulaşma Yolları, Mikroptan Korunma Yolları	Zehirli gazlar ve İlk Yardım Zehirli Gazların Cinsleri, Fizyolojik Tasnif 1.Tahriş edici Gazlar 2.Boğucu Gazlar, 3.Yakıcı Gazlar, 4.Öldürücü Gazlar, Korunma
Salgın Hastalıklar ve Korunma Tedbirleri Salgın Hastalıkların Sebepleri, Salgın Hastalıklarda Sirayet, Salgın Hastalıkların Seyri, Salgın Hastalıklar Hakkında Bilgi, (tifo, lekeli tifo, basilli dizanteri, kolera, veba, kızıl, kızamık, çiçek, grip, menenjit, difteri, şarbon, sıtma) Aşılar, Serumlar ve Korunma	

Ordunun savaşa girmesi durumunda, hastabakıcı ihtiyacını karşılamak için açılan bu kurslar ağırlıklı olarak 1940-1941'de faaliyet göstermiş savaş sonuna doğru azalarak devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı döneminde TBMM'de hemşirelikle ilgili gelişmeler

Cumhuriyetle birlikte Türk kadınına buldukları devir itibariyle birçok medeni ülkeden daha önce seçme ve seçilme hakkı verilmiş, eğitimleri önemsenmiş, ancak kadının yerinin evi olduğu düşüncesi zihinlerden atılamamıştır. Buna paralel cinsiyet farkı gözetmeksizin yapılması gereken hemşirelik, kadın ve erkeği yan yana görmek istemeyen bir zihniyetin içinde var olmaya çalışmıştır. Örneğin daha 1943 yılında Haydarpaşa Erkek Lisesi ile Erenköy Kız Lisesi öğrencilerinin aynı trenle okula gidip gelmelerinden duyulan rahatsızlık mecliste dile getirilmiş ve buna engel olmak amacıyla her iki okulun ders başlama saatleri değiştirilmiştir. (TBMM ZC, 1943) Bununla birlikte gerektiğinde erkek bir hastayla ilgilenmesi ve hatta şefkatini esirgememesi gereken hemşirelik de hor görülmuş, kimse kızını

hemşire yapmak istememiştir. (TBMM ZC, 1945) Türkiye’de savaş ekonomisinin uygulandığı bu dönemde bütçe görüşmelerinde ilk kez 1944 yılında, hastanelerde hasta bakım hizmetlerinin iyi olmadığından ve hemşire açığından söz edilmiştir.(TBMM ZC, 1944) 1945 yılında ise çoğu hekim olan ve hemşirelik hizmetlerinin değerini yaşayarak anlayan milletvekilleri, hemşire sayısının azlığına ve mevcut olan hemşirelik okullarına öğrenci bulunamadığına, hemşire meselesinin doktorlar kadar önemli olduğuna ancak hemşireliğin hizmetçilikle eş tutulduğuna dikkat çekmişlerdir. (TBMM ZC, 1945) Bu dönemde Doktor Milletvekili Esat Oktay tarafından ilk defa haftanın altı günü, gece-gündüz hastanede çalıştırılan hemşirelerle ilgili nöbet, evlilik ve çocuk sahibi olduklarında yaşanan somut problemler dile getirilmiş, konu ile ilgili mevzuatın bu problemleri çözemeyeceğine dikkat çekilmiştir. Esat Oktay, hemşireliğe öyle değer vermiştir ki kadın ve erkeği izole etmek isteyen düşünce bir yana, onların idareci, narkoz, çocuk ve ameliyathane gibi alanlarda uzmanlaşmasını istemiştir. Yardımsevenler Cemiyeti genel sekreteri ve aynı zamanda Milletvekili olan Mebrure Aksoley’in de 1939 yılından itibaren, savaşa hazırlık kapsamında hemşirelik hizmetlerini yakından takip etmesi, hemşire ihtiyacının daha etkili bir şekilde dile getirilmesinde rol oynamıştır. Kendisi sadece okul açarak hemşire ihtiyacının karşılanmayacağına, okula öğrenci bulmak için, büyük fedakârlık isteyen hemşirelik mesleğine, hak ettiği maddi ve manevi değer verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Görüşmelerin sonunda Sağlık Bakanı Doktor Sadi Konuk, yeni hemşirelik okulları açılacağı müjdesini vermiştir. (TBMM ZC, 1945)

Tartışma ve Sonuç

İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye, tarafsız ve savaş dışı kalma politikası uygulamış, ancak savaşa taraf olan ülkelerin her an kendi aleyhine bir pozisyon alabileceği gerçeğini de göz ardı etmemiş, ordu ve milleti bu savaşa topyekûn hazırlamıştır. Sefer kadrosuna çıkartılan ordunun ihtiyaç duyduğu hemşireler gönüllü hastabakıcı kurslarıyla yetiştirilmiştir. Bu kapsamda “Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu ve Nizamnamesi” ile askeri sağlık hizmetleriyle ilgili olarak hasta bakım hizmetlerinde halka verilen görev ve sorumluluklar belirlenmiştir. Milli Müdafaa Mükellefiyeti Nizamnamesi ve Her Sınıfa Mahsus Sıhhiye Hizmetleri Talimnamesi’ne göre ne göre; kadınlar yardımcı hemşirelik, hasta bakıcılık yapmak veya sıhhiyeye ait depolarda ve laboratuvar hizmetlerinde

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/1: 7-30

çalıştırılabilecektir. Bu mevzuata dayanarak İkinci Dünya Savaşı döneminde, ordu sağlık hizmetlerinde, hasta bakım hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla, öncelikle askeri hastaneler, ardından Kızılay ve Yardımsevenler Cemiyetinin katkılarıyla gönüllü hastabakıcılık kursları açılmış, bu kurslarda yetişenlerin orduda görev alması öngörülmüştür.

Kızılay, tarafından Numune Hastanesi ve Kızılay Hastabakıcı Hemşire Okulunda açılan ve 20-45 yaş arası kadınların kabul edildiği kurslar, 1939 yılında başlamış ve iki buçuk ay süreyle dört devrede verilmiştir. Ankara'da Cebeci Asker Hastanesi'nde, İstanbul'da Gülhane, Gümüşsuyu, Haydarpaşa askeri hastanelerinde, Haseki Numune ve Etfal hastanelerinde 1940'da başlayan kurslar 1941'de Yardımsevenler Cemiyetinin de koordinesiyle devam etmiştir. Yardımsevenler Cemiyeti, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü'nün başkanlığında, faaliyetlerde bulunmuştur. Mevhibe İnönü, bizzat bu kurslara katılarak Türk kadınına örnek olmuştur. Cemiyet, yerel idareler ve askeri tabiplerle toplantılar düzenleyerek gönüllü hastabakıcı kurslarının planlanmasında aktif rol almıştır. Yapılan bu toplantılarda gönüllü hastabakıcılık kurslarıyla ilgili askeri hastanelerde, depolarda, karantina, mutfak, dikiş servislerinde ne kadar gönüllü hastabakıcıya ihtiyaç olduğu, hangi hastanenin ne kadar hastabakıcı yetiştirebileceği tespit edilmiştir. Toplantıda alınan kararlar neticesinde hastanelerde kursların açılması, kursları halka duyurup kayıtların yapılması işini de Yardımsevenler Cemiyeti üzerine almıştır.

İstanbul ve Ankara dışında Isparta, Samsun ve Bursa askeri hastanelerinde, Yardımsevenler Cemiyeti'nin koordine ettiği İzmir ve Bursa'da da kurslar açılmıştır. Bunların dışında sıkıyönetim ilan edilen Kırklareli'nde de Halkevi'nde kurs açılmıştır. Bu kurslara genellikle devlet yetkilileri ve komutan eşleri katılmıştır. Kurs süreleri 45 gün, iki buçuk ay ve üç aydır. Kursta katılma yaşı da 20-45, 30-40, 20-40 yaş iken ve 1944'de 18-45 yaş olarak belirlenerek aralık genişletilmiştir. Yüksek tahsilliler tercih edilirken kursiyer kadınlardan en az okuma yazma bilmesi istenmiştir. Müslüman ve Müslüman olmayan kadınlar hatta yabancı kadınlar da kursta katılmışlardır. Hastanede çalışan hastabakıcı kadınlar da bu kurslara katılıp sınava girerek birinci ve ikinci sınıf hemşire ünvanı alma şansına sahip olmuşlardır. Dersler, gönüllü olarak doktorlar, Kızılay ve Ordu Hastabakıcı Hemşire Okulu hocaları tarafından verilmiş, teorik ve uygulama eğitimleri aynı dönemde verildiği gibi önce teorik sonra uygulama şeklinde iki safha şeklinde de verilmiştir. Kursta ders veren hocaların yazdığı ders

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/1: 7-30

kitapları, Yardımsevenler Cemiyetinin katkısıyla yayınlanmıştır. Kurs sonunda yapılan sınavda başarılı olanlara diplomaları verilmiştir. Bu kurslara hastanelerde çalışmaya devam eden hastabakıcılar da katılarak bir ve ikinci derece hastabakıcı hemşireliğe hak kazanmışlardır.

Tarihi bir geçmişe sahip olan gönüllü hastabakıcılık, İkinci Dünya Savaşı döneminde ihtiyaç üzerine yeniden gündeme gelmiş ve ülke savunmasında görev alacak kadınlara temel hasta bakım bilgileri verilmiştir. Kurslarda yetişen bu hemşirelerin en azından bir kısmı hastanelerde görev aldığı veya hastanede çalışmakta olup bu kurs sonunda birinci ve ikinci sınıf hemşire ünvanı alarak çalışmaya devam eden hemşirelerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden bu kurslarda yetişen hemşireler, Türkiye'nin bir dönem hemşire ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yer teşkil etmiştir.

Özetle, Türkiye, uygulanan dış politika sayesinde yetmiş iki milyon insanın hayatını kaybettiği bu savaşa girmemiş ve bu sayede Türk toplumu hayatta kalabilmiş, yetiştirilen hemşireler savaş yaralılarına ve hastalara yardım etmek zorunda kalmamıştır. Ancak bu süreç hemşirelik için kazanım sağlamıştır. Çünkü savaş tehdidi ile Kızılay, Yardımsevenler Cemiyeti, asker ve sivil hastaneler, politikacı ve devlet erkanının eşlerinin öncülüğünde açılan gönüllü hemşirelik kursları ile hemşirelik hizmetlerinin farkındalığının artması sağlanmıştır. 1915 yılında Kızılay Hanımlar Merkezi'nin kursları teşvik edip yaymak için talep edip Kızılay Merkez Heyetince red edilmenin aksine gönüllü hemşirelik eğitimi için yetki sahibi kişi ve kuruluşlar ortak hareket ederek bu eğitimi desteklemişlerdir. Bu sürecin sonunda hemşireliğin önemi anlaşılmış, TBMM bünyesinde ilk defa hemşireliğe maddi ve manevi değer verilmesi gerektiği yüksek sesle dile getirilmiş, hemşireliğin sorunları tartışılmaya başlanmış ve yeni hemşirelik okulları açılması planlanmıştır.

Son söz, kadının yerinin evi olduğuna inanan, erkek ve kız öğrencileri aynı trende görmeye tahammül edemeyen ve hemşireliği hizmetçilikle eş gören bir toplumda, bu savaş döneminde hemşireliğin bir ölçüde yurt savunmasının kutsallığı ile eş tutulması, cumhurbaşkanının eşi Mevhibe İnönü'nün de bu kurslara katılarak örnek olması, hemşireliğin toplumda saygınlığının artmasına katkı sağlamıştır. Diğer bir nokta da toplumun kadına barış şartlarında cinsiyet ayrımcılığı yaptığı ancak savaş şartlarında bu kavramı yok saydığı acı bir şekilde tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

TBMM TUTANAKLARI

TBMM ZC, D: 7, İ: 28, 26. 5. 1943, C: I, s. 255-256.

TBMM ZC, D: 7, İ: 64, 28. 5. 1945, C: 1, s. 427.

TBMM ZC, D: 7, İ: 60, 24. 5. 1944, C: 1, s. 234-240.

TBMM ZC, D: 7, İ: 64, 28. 5. 1945, C: 1, s. 421-436.

TBMM ZC, D: 7, İ: 19, 26. 12. 1945, C: 1, s. 462-481.

MEVZUAT

“1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun, 14 Nisan 1928”. (1928). TBMM Kavanin Mecmuası, Devre III, İctima 1, C. 6, 2. Bs. Ankara: TBMM Matbaası, s. 85-94.

“3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu, 16 Haziran 1939”. (1939). TBMM Kavanin Mecmuası, Devre VI, İctima Fevkalade, C. 20. Ankara: TBMM Matbaası, s. 545-565.

“Asker Hastaneleri İdare Talimatı”. (1938). İstanbul: Milli Müdafaa Vekâleti Sıhhat İşleri Dairesi Yayını.

“Her Sınıfa Mahsus Sıhhiye Hizmeti Talimnamesi”. (1948). Ankara: 3. bs., Genelkurmay Başkanlığı Yayını.

“Milli Müdafaa Mükellefiyeti Nizamnamesi, 27 Haziran 1940,”. (1940). Resmi Gazete, S: 4546, s. 14146-14147.

“Teşkilatı Sıhhiye-i Askeriye Nizamnamesi, 25 Ağustos 1326”. (1936). Karakoç Sarkis, Sicilli Kavanin, Kanunlar, Nizamlar, Talimatlar, C: 16, s. 166-174.

KİTAP

Akgün, S.K. ve Uluğtekin, M. (2002). Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a. Ankara.

Ataç, A. (1996). Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin Kuruluşu. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Başer, M. (1996). Osmanlı Devri ve İstiklal Harbinde Hemşirelik. Türkiye'de Hemşirelik ve Gelişimi Tarihi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayını.

Demirhan, A. (1982). Kısa Tıp Tarihi. Bursa: Bursa Üniversitesi Basımevi.

Korkut, Ş. (1945). Harp Cerrahisi. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, s. Önsöz.

Kuntman, MD. Bir Doktorun Harp ve Memleket Anıları. (2009). Derleyen: Metin Özata, Ankara: Gnkur. ATASE Yayını.

Özbay, K. (1976). Türk Asker Hekimliği Tarihi. İstanbul: C: II.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/I: 7-30

Özbyay, K. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri. (1981). İstanbul: Yörük Basımevi, C: III,1. Kitap.

Şen, M. (1998). "İkinci Dünya Savaşı'nda İzmir'de Uygulanan Sivil Savunma Önlemleri ve İtalyan-İngiliz Esirlerinin Değişimi". Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara: Genelkurmay ATASE yayınları, s. 398-399.

MAKALE

Ağırbaş, İ. (Güz 2011). Atatürk Dönemi Sağlık Politikası. Atatürk Yolu Dergisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, S.48, s. 733-748.

Akandere, O. (2002). Hilal-i Ahmer Hastabakıcılık (Hemşirelik) Okulunun Açılması ve İlk Mezunları. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (2002), Sayı: 8, 5-45,

Başağaoğlu, İ. (2008). Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden'in Hayatı ve Türk Tıbbına Katkıları. Klinik Gelişim Dergisi, İlaç Etkileşimleri Özel Sayısı, cilt 21, sayı 2, s. 83-7.

Metintaş, MY., Önder, S. ve Elçioğlu, Ö. (2013). Cumhuriyet Döneminde kurumsallaşan bir temel sağlık hizmet alanı: hemşirelik. Türkiye Klinikleri J Med Ethics;21(2):106.

Oruz .İ. (1941, 15 Haziran). "Türk Kadınının Milli Vazifesi". Savaş, S. 29, s. 4.

Özcan, M. ve Ülker D. Uluslararası Hemşirelik Konseyi 1937 yılı kongresi ve Türk Hemşireler. (2014). Lokman Hekim Journal, 4(3):64

Sarı, N. Ve Özyayın, Z. (Nisan 1992). Dr. Besim Ömer Paşa ve Kadın Hastabakıcı Eğitiminin Nedenleri (I). Sendrom, s. 10-11.

Turan, N., Öztürk, A., Kaya, H.ve Aştı, A. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Hemşirelik. Maltepe Üniversitesi, Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi, Cilt:4, sayı:1, s. 168.

Ulusoy, MF. (1998). Türkiye'de Hemşirelik Eğitimi'nin Tarihsel Süreci. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2(1), s. 2.

GAZETELER

Akşam. (1940, 16 Haziran). "Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezinden;" s. 8.

Akşam. (1940, 4 Haziran). "Gönüllü Hastabakıcı Hemşireler", s. 4.

Cumhuriyet. (1944, 20 Nisan). "Ankara'da Açılan Hastabakıcı Kursu", s. 1

Cumhuriyet. (1941, 28 Nisan). "Yardımcı Hemşirelere Dün Diploma Verildi", s.1-3

Cumhuriyet. (1941, 3 Mayıs). "Ankara'da Gönüllü Hastabakıcı Kursu Dün Merasimle Açıldı", s. 1, 5.

Cumhuriyet. (1941, 9 Mayıs). "İstanbul'da 1700 Gönüllü Hastabakıcı Hemşire Yetiştirilecek", s. 2.

Cumhuriyet. (1944, 16 Kasım). "Gönüllü Hastabakıcılar", s. 1.

Tasvir-i Efkâr. (1940, 06 Eylül). "Askerlik", s. 4.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/I: 7-30

- Ulus. (1940, 12 Mayıs). “Askerlik İşleri, Hastabakıcılık Kursları”, s. 2, 7.
- Ulus. (1940, 6 Şubat). “Gönüllü Hastabakıcılık Kursu Bitti”, s. 1
- Ulus. (1941, 17 Haziran). “Etlik Sıhhiye Deposundaki Çalışmalar”, s. 2.
- Ulus. (1941, 2 Haziran). “Bursa Yardımsevenler Cemiyeti’nin Faaliyetleri”, s. 5.
- Ulus. (1941, 31 Mayıs). “Üniversiteli Kızlar İçin Hastabakıcı Kursları”, s. 2.
- Ulus. (1941, 4 Mayıs). “Ordu Hizmetinde Çalışan Kadınlar”, s. 2.
- Ulus. (1941, 4 Mayıs). Türk Kadınına Vazifeye Davet”. s. 1.
- Ulus. (1944, 11 Nisan). “Gönüllü Hastabakıcı Kursunda Ameli Dersler Başladı”, s. 1.
- Ulus. (1944, 12 Mayıs). “1 No.lı Diploma Sayın Bayan İnönü’ye Verildi”, s. 1, 3.
- Ulus. (1944, 18 Mart). “Hastalardan Birinin Yarasıyla Sayın Bayan İnönü Bizzat Meşgul Oldu”, s. 1.
- Ulus. (1944, 19 Nisan). “Gönüllü Hastabakıcı Kursunda Dün Ameli Derslere Devam Edildi”, s. 1.
- Ulus. (1944, 2 Mart). “Numune Hastanesinde Hastabakıcılık Kursu Dün Çalışmağa Başladı”, s. 1.
- Ulus. (1944, 27 Şubat). “Gönüllü Hastabakıcı Kursunun Hazırlığı Bitti”, s. 1, 2.
- Vatan. (1940, 10 Eylül). “Askerlik İşleri, Şubeye Davet, Üsküdar Askerlik Şubesinde” s. 4.
- Vatan. (1940, 12 Aralık). “Askerlik İşleri, Hastabakıcılık Kursları”, s. 3.
- Vatan. (1940, 25 Kasım). “Askerlik İşleri, Fatih Askerlik Şubesinde”, s.4.
- Vatan. (1941, 1 Haziran). “Türk Kadınına Halide Edip Bir Konferans Verecek”, s. 2.
- Vatan. (1941, 10 Haziran). “Gönüllü Hastabakıcı Kursu”, s. 2.
- Vatan. (1941, 10 Mayıs). “Vatan Müdafaasında Kadınlarımız; Yardımsevenler Cemiyeti İdare Heyetile Neşriyat Kolu Dün Toplanarak Bazı Kararlar Aldı”, s. 1, 5.
- Vatan. (1941, 11 Mayıs). “Gümüşsuyu Askeri Hastanesi Baştabipliğinden”, s. 6.
- Vatan. (1941, 11 Mayıs). “Yardım Sevenler Cemiyeti, Hastabakıcılık Kurslarına Talebe Kaydına Başlandı”, s. 2.
- Vatan. (1941, 13 Mayıs). “Gönüllü Hastabakıcılar, İlk Kurs Dün Gümüşsuyu Hastanesi’nde Tedrisata Başladı”, s. 2.
- Vatan. (1941, 15 Mayıs). “Yardımsevenler Cemiyeti’nde, Prof. Halide Edip’in Başkanlığındaki Toplantıda Türk Kadınlarının İçtimai Vazifelerine Dair Konferanslar Verilmesi Kararlaştırıldı”, s. 2.
- Vatan. (1941, 16 Mayıs). “Yardım Sevenler Cemiyeti, Yedi Kişilik Faal Heyet, Gönüllü Hastabakıcı Kursları Hakkında Görüşmek Üzere Bugün Toplanacak”, s. 2.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi
Istanbul University Journal of Women's Studies

2018/1: 7-30

- Vatan. (1941, 17 Mayıs). “Tıp Fakültesi Kız Talebeler, Gönüllü Hastabakıcılık Kurslarında Hocalık Yapacaklar”, s. 2.
- Vatan. (1941, 23 Mayıs). “Konferans”, s. 5.
- Vatan. (1941, 24 Mart). “Samsunda Hastabakıcılık Kursu”, s. 2.
- Vatan. (1941, 27 Mayıs). “Yardım Sevenlerin Faaliyeti, Gönüllü Hemşirelik İçin Müracaat Eden Genç Kızlar Üç Binden Fazla”, s. 2
- Vatan. (1941, 28 Nisan). “Milli Şefimizin Fotoğrafları Beyoğlu Halkevine Talk edildi; Hastabakıcılık Kursunu Bitiren 97 Bayana Diplomaları Verildi”, s. 1-2.
- Vatan. (1941, 3 Mayıs). “Yardımsevenler Birliği, Nizamnamede Bazı Tadilat Yapıldı, Kadınlarımız Cephe ve Pasif Korunma İşlerinde de Çalışacaktır”, s. 2.
- Vatan. (1941, 30 Mayıs). “Gönüllü Hastabakıcı, Hastabakıcı Muallimi Yetiştirmek İçin İki Kurs Açıldı”, s. 2.
- Vatan. (1941, 30 Nisan). “Bayan İnönü Yardım sevenler İstanbul Şubesi Mensuplarına iltifatta Bulundular” , s. 1.
- Vatan. (1941, 30 Nisan). “Matbuat Müntesibi Kadınlarımızın Toplantısı”, s. 5.
- Vatan. (1941, 31 Mayıs). “Gönüllü Hastabakıcılar, İstanbul Kadını Memleket Müdafaasında Vazifeye Davet Ediliyor”, s. 2.
- Vatan. (1941, 4 Haziran). “Yardımsevenler Cemiyeti Programlı Bir Şekilde Çalışıyor; Yarın Prof. Halide Edip Bir Konferans Verecek”, s. 2.
- Vatan. (1941, 6 Haziran). “Gönüllü Hastabakıcılık Kursları Açılıyor”, s. 2.
- Vatan. (1941, 6 Haziran). “Halide Edip’in Konferansı; Profesör Çiçek ve Çelenk Paralarının Hayır Müesseselerine Verilmesini Tavsiye Etti”, s. 1,5.
- Vatan. (1941, 7 Mayıs). “Yardımsevenler Cemiyeti İstanbul Şubesi Dünkü Toplantıda Mühim Kararlar Aldı”, s. 1, 5.
- Vatan. (1941, 9 Mayıs). “İstanbul Kadını Vazifesi Başında; Hastanede çalışacak kadın, Çocuk Kampları Gönüllü Hastabakıcılık İçin Program Hazırlanıyor”, s. 1.
- Vatan.(1941, 18 Haziran). “Gönüllü Hastabakıcı; Kursların Sayısı Fazlaştırılıyor”, s. 2.